

Steinulven

Fortalt av Kjell Undrum

I 1950-åra ble en smågutt skremt med at om han ikke kom inn i skikkelig tid om kvelden, ville «Steinulven komme og ta ham»! Det ble fortalt mye om denne mannen som en lenge ikke visste navnet på, men som var til stor plage for omgivelsene. Ingen fortalte om hans gode sider.

Nå når en vet litt mer, kan en forundre seg over at hans identitet ikke var kjent på denne tiden. Det var Erling Sæther på Myrseter i Rødnes som fortalte til lokalhistoriker Johan Vikeby at han hadde hørt at "Steinulven" en gang hadde gått til angrep på et ektepar på Buråsen, og at dette skulle ha ført til rettsak.

Johan Vikeby orienterer seg frem til rettsreferatet i Riksarkivet Her går det frem at «Steinulven» heter Ole Andreassen, og han bor på et sted som heter Eng. Panterregisteret forteller oss at Eng er et annet navn for Engeløkka på denne tid.

Saken på Buråsen fører til Oles sønn, Andreas, som blir tiltalt for mened, og ny sak er på gang. Her opplyses at Andreas er født 30. januar i 1821. Så forteller klokkerboka for Eidsberg at Andreas er sønn av Ole Andreasen Oppsal (Eidsberg) og Gunhild Halvorsdatter fra (Store) Degnes i Rødnes.

Etter hva en hadde hørt om «Steinulven» trodde de at han kanskje var av en heller tvilsom opprinnelse. Stor overraskelse var det å finne ut at han hadde tilknytning til kjente bondeslekter. Ole ble født i 1794 på Nordre Oppsal i Eidsberg som sønn av Andreas Mortensen.

Gårdshistoriens bind II forteller mer. Om hans kone Gunhild fortelles det mer i Gårdshistorien for Rødnes. Hun ble døpt i januar i 1795.

Ole var korporal da han giftet seg med Gunhild, men i 1818 ble han dimittert som overtallig. Samme år overtar han Oppsal. Da har han hele 9 søsken å løse ut. Oppgaven ble for mektig, og i 1826 selger han gården til Ole Olsen fra Jahren i Rakkestad.

Han kjøper østre Elgetun i november 1826, og han selger den ca. 1835.

Deretter eier han Engeløkka (Eng) som han forlater ca. 1850. Det er ikke dokumentert hvor han flyttet når han forlot Engeløkka, men det hevdes bestemt at han i en periode skal ha bodd i et lite hus bak uthusene på Myrvoll. Denne stuen skulle ha kommet til Kristian Mysen på Mysen. Det finnes en hustuft nærmere Rundtjern hvor det også hevdes at han skal ha bodd.

Når datteren Anne gifter seg i februar i 1858 bor han på Kvillereie, og det opplyses at bruden er ca. 23 år gammel og født på østre Elgetun. Ole er død når hans andre datter gifter seg St Hansaften 1863. Hun heter Maren, er 46 år og frøken og er født på Opsahl. Brudgommen heter Johannes Andersen, er 65 år gammel og bor på Hersletplass. Vi vet om ham at han har vært bygdevekter og at han engang ble truet på livet. Han kom i klammeri med en omvandrende kammaker som het Iver Iversen på låvebrua på Bardal. (Eidsberg bygdehistorie II) Ole og Gunhild hadde i tillegg til to døtre, fire sønner; Andreas, Mikal, Johan og Christian. Hva som hittil er skrevet om Ole baserer seg på dokumenterte opplysninger. Heretter har vi historier på folkemunne om Steinulven, bortsett fra saken i Buråsen, å holde oss til.

Buråsen

Der hvor veien mot Svarverud tar av fra gamle E18, ligger en eiendom som tidligere var landhandel. Sør for denne eiendommen, langs veien til Svarverud ned mot bekken, ligger et lite jorde. Det var utpå dette jordet huset stod som kaltes Buråsen. Det skal ha vært sett rester etter brukar ved bekken som tyder på at en vei må ha gått her. Her skal også stått ei lita mølle som har vært drevet av et underfalls vannhjul.

Det lå ikke jord til plassen og stua var av det simple slaget med ei enkel borddør som ble stengt med en staur på innersida.

Christian Mortensen og Johanne Halvorsdatter bodde her i 1848. Det var trange kår for Christian. Han hadde ikke lett for å skaffe seg jobb. Christian og Johanne var begge 28 år gamle

da de i februar i 1849 blir tiltalt for brennevins-handel og ulovlig krovirksomhet. De har tre barn, den eldste er 6 år og den neste var 3 år gammel. Vi vet om den minste jenta at hun ble født 2. mai i 1848 og at hun ble døpt 12. juni samme året. En legger merke til at en av hennes faddere er Helene Mortensdatter fra Holkerud. Navnet var Birthe Maria, og hun bodde fremdeles på Elgetunplass da hun den 19. mars i 1863 flytter til Moss.

Christian hadde vært dømt for lignende forhold før, og han var noe tidligere kommet hjem fra Moss hvor han hadde sonet.

Under rettsaken hevdes det at Christian ikke har solgt brennevin etter at han kom tilbake fra soning, og mange vitner støtter han i dette. Etter at mange vitner er avhørt må Johanne innrømme at hun har stått for omsetningen etter denne tid, men hun tviler på om vitnene kan være så sikre på hvor de har fått brennevinet fra etter at de

var drukne?

Men hele 10 vitner forteller at omsetningen foregikk helt åpenlyst uten at det ble gjort forsøk på å skjule noe som helst. Et følge som var på hjemvei fra en gravferd på Hethul (Jorderud/Torp) hadde blant andre fått sin tørst slukket.

Christian stammer vel litt når han blir spurt om han har vært behjelpelig med å skaffe hjem brennevinet, og mener at svensker også kan brakt med seg drikkevarene, og han bedyrer at har bedt kona om å holde opp med virksomheten.

Johanne hevder at hun ikke kan tåle soning på vann og brød på grunn av at hun har svakt bryst og flere små barn, og at hun gir die ennå. Det synes som hun får gjennomslag for dette, for når saken tas opp til doms 25. april, blir Christian idømt en bot på 45 daler som skal fordeles mellom lensmannen

Steinulven ligger på. lur og venter på. sitt offer

og fattigkassa. Lagrettemennene får utbetalt en ort hver og handelen foregår kanskje videre på Buråsen.

Steinulven på besøk

Det var natt til mandag den 15. mai i 1848 at det oppsto stor dramatik på Buråsen. En annen plass under Elgetun var Engeløkka som den gang også ble kalt Eng. Her bodde nabolagets skrekk og plage, en tidligere eier av Elgetun. Han gikk under tilnavnet «Steinulven», men hans virkelige navn var Ole Andreassen. Før klokka 3 på morgenen, mens det ennå er mørkt, kommer Ole til Buråsen sammen med sin sønn Andreas og en kar til som var Johan Johannessen fra Mosen. De var ikke edru, særlig Johan var synlig beruset.

Andreas forlangte å få komme inn og Johanne ble naturligvis skremt, og ropte ut at Christian ikke var hjemme tiltross for at han lå i senga. Da kommer Ole til og trykker døra opp med et brak så stauren trykker ut et bord i døra, som blir liggende i en bordhaug. Ole mener å ha et tilgode hos Christian for noe salt, samt I spesiedale. Dette hevdet han med stor støy og skjellsord og gjør krav på. Han røsker Christian i luggen og forlanger at han skal stå opp. Johanne ber Ole for barnas skyld å holde fred, men da biter han henne i kinnet og slår henne i hodet, så hun har vondt av det selv om Johan prøver å holde henne tilbake, men hun kommer straks inn igjen av hensyn til barna. Christian hadde tatt Birthe Maria på armen, men treåringen lå på senga og hylte. "Du tør ikke gå til Elgetun" roper Ole til Johanne, og hun svarer; «Jo, jeg tør din stygge kjærringplager du er." Nytt slag over ryggen og Johanne siger ned på senga under høye skrik, så et slag over beinet så huden skrapes av. Christian skramler sammen halvannen ort som avdrag på daleren som han sjøl mener han forlengst har gjort opp for. Tilbake i en kopp lå en ort som Christian hadde holdt tilbake, men også denne mynten fikk Ole rippet med seg.

Så forlanger Ole at Christian skal følge dem tilbake til Engeløkka og der traktere på dem en pot brennevin. Straks de kom utenfor tok Christian beina fatt, barbeint og tynnkledd, og rømte til Elgetun hvor han fortalte sin historie og ble sluppet inn. Alle innganger ble stengt på

Elgetun. Men Ole og hans følge kommer etter og holder et voldsomt, leven ved å dundre i dører og vegger, og skjellsord og trusler fremsettes mot folkene på Elgetun. En sønn i familien hadde et skadet ben og var halt. Ole truet bl.a. med å brette også det andre benet på gutten.

Sak ble reist mot Ole. Under sakens gang ble det antydnet at en straff på 12 års straffearbeid burde være passende. Så får en bare forundre seg over at den endelige straff ble satt til 20 dagers fengsel på vann og brød. I formildende retning er tatt hensyn til at nattlige besøk på Buråsen ikke var så uvanlig i forbindelse med brennevins-handelen. Det står videre om Ole at han er 54 år gammel og at han e «er misligst Suspekt som har satt sin formue overstyr og nu til dels ligger fattigvæsenet tilbyrde, ligesom han også har været mulktert for ulovligt Brændevinsalg". Under forhøret har Ole naturligvis fortalt en helt annen historie. Alt skal ha foregått fredelig på Buråsen mens ungene lå i senga og sov. Også besøket på Elgetun fremstiller han som en fredelig sak. Sønnen Andreas, som hadde avlagt ed som vitne, støtter faren sin i ett og alt. Dette blir skjebnesvangert for ham.

Andreas satt som husmann og møller på plassen Finnehuset, også kalt Lysebråte under Torp i Trømborg, som eides av Peder Olsen Sandaker. Kan hende var Andreas kommet til Engeløkka for å hjelpe faren i å rydde opp i hans håpløse økonomi.

I september i 1847 hadde Ole vært nødt til å låne 26 daler av lensmann Sanne. Lørdag i samme uke som episoden på Buråsen fant sted låner Ole nye 40 daler av sønnen Andreas mot 2. prioritets pant i Engeløkka, men det ser ut til å være til liten nytte.

Panteregistret mangler her en transaksjon, for i juli 1849 selger Peder Johnsen Engeløkka til Christian Halvorsen for 60 daler. Christian Halvorsen selger videre til grosserer Bertheau 28. februar i 1854 for 100 daler. Det tyder på at Ole måtte forlate Engeløkka kort tid etter episoden på Buråsen.

Tiltalt for mened

Når Andreas vitnet i saken mot Ole om overfallet på Buråsen hadde Andreas støttet farens forklaring i ett og alt. Han sa at han ikke hadde sett eller hørt at døra på Buråsen ble slått inn, han hadde ikke hørt at ungene hylte, og ikke at faren hadde vært voldsom på Elgetun.

Saken mot ham startet på Hobøl lille julaften 1848. Det ble ført mange vitner, men ingen hadde oppfattet at Andreas var døv! Et viktig vitne må Johanne Halvorsdatter fra Buråsen ha vært.

Alle rettsmøtene foregikk på Hobøl i Eidsberg, og Johanne kunne fortelle at hun under et av rettsmøtene foregående sommer hadde sittet ved et åpent vindu i drengestua mens Ole og Andreas satt under vinduet like utenfor. Hun hører Ole si til Andreas: «Gud skee Lov og Tak fordi Du vidnede som Du gjorde; nå skal Du see hvad (Rede) de skulde faae paa Mig. »

Påstanden lød først på 8 års straffearbeid. Så blir det lagt inn som formildende omstendigheter at han ville forsøke å hjelpe sin sterkt belastede far. Det er på Elvestad den endelige dommen faller 13. mars 1849; Seks år og seks måneders straffearbeid.

Andreas satt på plassen Finnehuset, også kalt Lysebråte, som husmann og møller. Plassen lå under Torp i Trømborg og eides av Peder Olsen Sandaker. Kontrakten kunne ikke opprettholdes etter at Andreas Olsen var dømt til seks og et halvt års fengsel.

Peder Olsen Sandaker tar grep for å få Andreas utsagt ved dom på månedstinget 1. mai 1849. Stevningen var forkynt for Andreas i arresten, der han satt dømt for mened. Han hadde hatt en mulighet til å møte med vakt til rettsmøtet, eller han kunne skaffet seg en fullmektig. Han anså vel saken som håpløs og valgte å bli sittende i sin arrest. Saken tas opp til doms etter de papirer som forelå. Han dømmes til å tømme og ryddiggjøre plassen innen 15 dager etter dommens forkynnelse. Dessuten skylder han Peder Olsen 6 spesiedaler og 31 skilling som han skal betale renter for. Saksomkostningene beløper seg til 7 spesiedaler. Mølleplassen er registrert som kulturminne nr. 1250157.

Hva som hittil er fortalt om Ole baserer seg på

dokumenterte opplysninger. Heretter må vi i det vesentlige basere oss på hva som er fortalt igjen-
nom tidene sammen med flere dokumenterte opplysninger. Riktignok har vi et viteutsagn fra saken på Buråsen som kommer fra Kirstine Larsdatter om en episode på Jammerdal natt til tredje pinsedag for tretten år siden. Det må ha vært i 1835. Kirstine bodde i huset sammen med sin ektemann Ole Eriksen og flere små barn. At Ole Andreassen dukket opp natters tid lovte ikke godt. Kirstine prøvde å berolige inntrengeren ved å servere ham mat og drikke, men straks det var fortært for han bort til sengen hvor Ole Eriksen lå og ville mishandle ham. Men Ole Eriksen kom seg unna med istykkerreven skjorte.

Ille gikk det også med Kirstines svoger, Berger Eriksen, som lå i huset denne natta. Han stakk ut for å se etter Ole, men da han kom inn igjen fikk han hard behandling av den ubudne gjesten. Kristian Tøften fra Rødenes skal ha møtt Steinulven på fjellet engang. Han skal ha tigget til seg tobakk av Kristian og etterpå ville han krangle. "Skal vi være venner eller skal jeg hata deg som ormen", skal han ha sagt. Kristian slo fra seg med en kjettingstump, og stakk av gårde.

Harald Torp vokste opp på Torp ved Myrvold. Han flyttet vekk som voksen, men i 1972 avla han et besøk på gamle trakter. Ved den anledningen skrev han ned mange av sine minner, og disse er til god hjelp når en vil orientere seg litt i området rundt Elgetun. Like vest for Rundtjern gikk Kongeveien over ei myr med kavlebru før den stakk opp i åsen gjennom ei lita trange. En bratt liten fjellvegg avgrensar veien på den ene sida. Den andre sida av veien avgrenses av en liten fjellformasjon så vidt stor og bratt nok til å skjule en mann. Dette skal være stedet hvor Steinulven overfalt sine ofre. Han skal ha stormet frem bak steinen og skremt hestene ut i myra. Så lyktes han vel ofte med å røve til seg lasset.

Et dalsøkk i nærheten av Nøa kalles "Tjuegodsdalen". Det heter seg at Steinulven gjemte sine stjålne skatter der. Men han lyktes ikke alle ganger.

Knepet var vel blitt kjent etter hvert og det fortelles om en svenske som hadde forberedt seg. Han hadde laga seg ei griselærsvøpe med blykule i enden. Han la seg ned i lasset og lot som om han sov. Da Steinulven kom bort til lasset for å kaste ham av, fikk han skikkelig juling. Denne gangen måtte angriperen kjøres hjem, og han måttet gå med stokk i flere dager etterpå. Harald Torp hadde hørt at Steinulven stjal alt hva en bonde eide til og med

hesten. Ingen våget og ta igjen av frykt for hevn. Den samme Harald Torp forteller at han som liten gutt var med familien sin på Elgetun (østre) i juleselskap. Han forteller at han aldri kunne glemme at det ble pekt på en svart flekk på golvet like ved døra. Det ble fortalt at det var der Steinulven døde. Han blødde seg i hjel der på golvet etter slag av et mangletre. Han skal ha bedt om å få en sopelime under hodet der han lå. Natta til 10. oktober 1859 skal folkene på Elgetun ha blitt varslet om at Steinulven var ridende

Myra. som Stein ulven jagde nestene uti, for så å røve til seg lasten.

underveis. Det måtte vel vært fra Kvillereie at han har gitt seg i vei. Så bestemte de seg for at denne gangen skulle de bite fra seg. Døra på Elgetun hadde et svakt punkt i nedre delen. Der kunne bord plukkes ut. Som tidligere eier av gården var dette velkjent for angriperen. Når han kryper inn under døra står bonden klar og slår mannen i hodet med mangletreet han har utstyrt seg med. Johannes Andersen, den tidligere bygdevekten på Hersletplass, og

som senere ble den dreptes sviger sønn, møter dagen etter opp hos presten og melder dødsfallet. Her var det behov for å beskrive en voldsom død. Vi vet ikke hvorfor presten velger å skrive som han gjorde i anmerkingsrubrikken: "Slog sig ihjel ved at falde ned fra taget av et huus". Iver Haugerud var en slektning av Steinulven (dette er noe vi vet i ettertid). og det kom bud til ham om hva som hadde hendt på Elgetun. Iver

var denne dagen opptatt med å bryte opp et nytt jordstykke på eiendommen, og dette jordstykket heter den dag i dag «Steinulvvollen».

Utvisomt var det et drap som hadde funnet sted, og for drap var det streng straff, dødsstraff i verste fall. Det ble nok en vanskelig tid for familien.

Det skal finnes en form for rettsreferat i etterkant av det som hendte. Pålitelige folk har for lenge siden lest et slikt referat gjengitt i et ukeblad. Derfra husker en bestemt at drapsmannen het Ole Olsen og at han var bonde på Elgetun. Det huskes at navnet Elgetun var skrevet på en underlig måte. Der var også begrepet «Heggen og Frøland» nevnt.

Det siste er underlig for distriktet lå under Rakkestad sorenskriveri på denne tid. Flere har forgjeves søkt etter saken både under Heggen og Frøland og Rakkestad sorenskriverier.

Statsarkivets katalog forteller at «Lensmannens forhørsprotokoll» mangler for denne perioden. Hva som videre kom frem fra ukebladgjengivelsen er sammenfallende med hva tradisjonen forteller: Saken skal ha blitt henlagt med den begrunnelse at det som hendte hadde vært til samfunnets beste.

Det er et stort savn at denne saken foreløpig ikke kan dokumenteres.